

» Ὁ Κυδωνιῶν Γρηγόριος ἔμεινε στήν πόλη μὲ τὰ γυναικόπαιδα, ἔκανε ὅ,τι
 » τοῦ περνοῦσε γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ ποιμνίου του, διαβήματα, ἐκκλήσεις στοὺς
 » Τούρκους, νομίζοντας πὼς ἀκόμα τὸ κῦρος τῆς Ἐκκλησίας, τὰ προνόμια τὰ σουλ-
 » τανικά, εἶχαν σημασία. Σὲ λίγες μέρες, ἄρχισαν νὰ φτάνουν στὸ λιμάνι βαπόρια
 » μὲ ἀμερικανικὴ σημαία, νὰ παραλάβουν τὰ γυναικόπαιδα. Οἱ Τούρκοι εἶπαν στήν
 » ἀρχή: «Ἡ ἄδεια τῆς ἀναχωρήσεως ἰσχύει μόνον γιὰ 24 ὥρες. Ὅσοι δὲν προλά-
 » βουν νὰ φύγουν, θὰ μεταφερθοῦν εἰς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἀνατολῆς!»

» Ὁ Δεσπότης πῆγε καὶ βρῆκε τὸν Τούρκο φρούραρχο. Εἶχε πάντα τὸ κου-
 » ράγιο νὰ μιλᾷ ἀδυστηρᾶ, ἂν καὶ μάντευε τὸ τέλος ποὺ τὸν περιέμενε. Διαμαρτυρή-
 » θηκε: Ἦῶσοι προλάβαιναν νὰ μπαρκάρουν σὲ 24 ὥρες, μὲ τὰ λίγα μέσα ποὺ
 » ὑπῆρχαν;

» — Ἀντιλαμβάνομαι τὰ σχέδιά σας, εἶπε στὸν Σαμπρῆ Πασᾶ. Θέλετε νὰ μᾶς
 » ἐξοντώσετε ὅλους. Ἀλλὰ τί ἔβρεξεν ὁ οὐρανὸς καὶ δὲν τὸ ἐδέχθη ἡ γῆ;

» Ἐπέστρεψε στὴ Μητροπόλὴ του κατὰδυνος τὴν ψυχὴν:

» — Φύγετε ὅλοι ἀμέσως! Ὁ σῶζων ἑαυτὸν σωθήτω!

» Τοῦ εἶπαν νὰ ἐτοιμασθῆ νὰ φύγῃ καὶ ἐκεῖνος ἀρνήθηκε:

» — Ἐφ' ὅσον καὶ ἓνας ἀκόμη ἐκ τῶν πιστῶν τοῦ ποιμνίου μου εὐρίσκεται
 » ἐδῶ, θὰ μείνω καὶ ἐγώ.

Ὁ Ἐθνομάρτυς Χρυσόστομος Σμύρνης, ὑπὸ ἰδίας συνθήκας, εἶπε: «Παράδο-
 σις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κλήρου, ἀλλὰ καὶ ὑποχρέωσις τοῦ καλοῦ ποιμένος εἶναι νὰ
 παραμείνῃ μὲ τὸ ποιμνιόν του».

Ὁ Νουρεντὶν Πασᾶς τὸν παρέδωσε εἰς τὸν τουρκικὸν ὄχλον, ὅστις τὸν κατε-
 κρεοῦργησε. Δὲν ἐτάφη.

Ὁ Μητροπολίτης Κυδωνιῶν Γρηγόριος ἐτάφη ἀπὸ τοὺς Τούρκους ζωντανός.
 Τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων ἀνέδειξε πολλοὺς Χρυσοστόμους καὶ Γρηγορίους.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει πόσον μεγάλη ἦτο ἡ διαφορὰ τῆς συμπεριφο-
 ρᾶς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, κατὰ τὰ ἔτη 1919-1922.

Εἴμεθα Χριστιανοὶ καὶ δυνάμεθα νὰ συγχωρήσωμεν τοὺς Τούρκους. Δὲν πρέ-
 πει ὅμως ποτὲ νὰ λησμονήσωμεν ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐθυσιάσθησαν διὰ τὴν πίστιν
 των εἰς τὴν Θρησκείαν των καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Πατρίδα».

Ἀκολούθως ὁμιλεῖ ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἀκαδημίας κ. Ἰ. Θεοδο-
 ρακόπουλος, λέγων τὰ ἑξῆς:

«Ἐνῶ ἡ ἀνάγκη τοῦ ζῆν καὶ ἡ βούλησις πρὸς δημιουργίαν ἀνοίγουν εἰς τὸν
 ἄνθρωπον πάντοτε τὴν προοπτικὴν πρὸς τὸ μέλλον, ἡ ἱστορικὴ του συνείδησις, ἡ

ὅποια συγκροτεῖ καὶ τὴν ἐνότητα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου φέρει τὴν μνήμην του πάντοτε πρὸς τὸ παρελθόν. Ἡ προοπτικὴ πρὸς τὸ μέλλον καὶ ἡ μνήμη πρὸς τὸ παρελθόν εἶναι οἱ δύο ἄξονες τῆς ζωῆς, τόσον τῶν ἀτόμων ὅσον καὶ τῶν Ἐθνῶν. Οἱ δύο αὐτοὶ ἄξονες τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς δὲν εἶναι ἀνεξάρτητοι ὁ ἓνας πρὸς τὸν ἄλλον, ἀλλὰ ἐπηρεάζουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Ἡ μνήμη ἐπιδρᾷ εἰς τὴν προοπτικὴν τοῦ μέλλοντος καὶ ἡ προοπτικὴ ἀντανακλᾷ πάντοτε εἰς τὴν μνήμην τοῦ παρελθόντος. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς σημαίνει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὄν κατ' ἐξοχὴν ἱστορικόν.

Μὲ τὴν ἱστορικὴν του μνήμην τὸ Ἔθνος ἐπιστρέφει πάντοτε εἰς τὸ παρελθόν καὶ ἀναπολεῖ τόσον τὰ εὐτυχήματα ὅσον καὶ τὰ δυστυχήματα τῆς πορείας του εἰς τὴν Ἱστορίαν. Σήμερον καλούμεθα νὰ φέρωμεν τὴν μνήμην ἡμῶν πρὸς τὴν Ἐθνικὴν τραγωδίαν τοῦ 1922, ἡ ὅποια ἴσως ὑπῆρξε σκληροτέρα ἀπὸ τὴν τραγωδίαν τῆς ἀλώσεως τῆς Βασιλευούσης τῶν πόλεων. Ἡ δευτέρα αὐτῆ τραγωδία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπέφερε τὴν πλήρη ἐξαφάνισιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὸν ἐκπατρισμόν τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν Ἰωνίαν, τὴν Μαγνησίαν, τὴν Καισάρειαν καὶ τὸν Πόντον καὶ τέλος, ἀπὸ τόσα ἄλλα μέρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα εἶχον τὰς ἐστίας των.

Καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπέκλυψαν ἔπειτα ἀπὸ σκληροῦς ἀγῶνες αἱ ἐλληνίδες πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τοὺς σατράπας τοῦ μεγάλου βασιλέως. Τότε ὅμως, δὲν ὑπεχρεώθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ ἐκπατριθοῦν, ἀλλὰ ἔμειναν εἰς τὰς πατρίδας των ὡς φόρου ὑποτελεῖς εἰς τὸν μέγαν βασιλέα. Ἐκτοτε ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ δρᾷ καὶ νὰ ἀκμάζη εἰς τὴν παναρχαίαν γενετικεῖράν του, ὅπου εἶχε ἤδη δημιουργήσει τὸ ἔπος καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Εἰς τὴν Ἰωνίαν ἠκούσθησαν τὸ πρῶτον τὰ Ἔπη τοῦ Ὀμήρου, ἐκεῖ ἐπίσης ἐγεννήθη ὁ λόγος, ἡ φιλοσοφία τῶν Ἑλλήνων. Ὀμηρος καὶ Θαλῆς, Ἀναξίμανδρος, Ἀναξίμενης, Ἡράκλειτος καὶ Ἀναξαγόρας εἶναι ὀνόματα μὲ ἀιωνίαν ἱστορικὴν παρουσίαν. Ἐξ ἄλλου, τὰ ὀνόματα τῶν πατρίδων, Σμύρνη, Μίλητος, Ἐφεσος, Ἀλικαρνασσός, Κλαζομεναί, Πέργαμος καὶ τόσα ἄλλα, καὶ ἀκουόμενα μόνον μαζὶ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων των τέκνων, ἤχουν ὡς φθόγγοι παναρχαίας ἀρμονίας, ἡ ὅποια ἀκούεται ἀπὸ τὸ βάθος χιλιῶδων ἐτῶν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ πέραν αὐτῆς εἰς ὅλην τὴν Οἰκουμένην. Ὅμως, ἐνῶ ἡ ἀρμονία αὐτῆ ἀκούεται μέχρι σήμερον καὶ θὰ ἀκούεται εἰς τοὺς αἰῶνας, αἱ πατρίδες τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐχάθησαν κατὰ τὴν Ἐθνικὴν τραγωδίαν εἰς τὴν ὅποιαν ἀκριβῶς στρέφομεν σήμερον τὴν μνήμην ἡμῶν. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ εἰς τὴν ἱστορίαν τόσων χιλιῶδων ἐτῶν, ὅπου οἱ Ἕλληνες ὡς Ἔθνος περιορίσθησαν ἔπειτα ἀπὸ τὴν τραγωδίαν αὐτὴν εἰς τὴν μίαν ὄχθην τοῦ Αἰγαίου. Ἐξ ἄλλου ὅμως, οἱ Ἕλληνες ἐδημιούργησαν τὸν πολιτισμὸν των,

Ἐρχαϊκὸν καὶ Κλασσικόν, Ἀλεξανδρινόν, Χριστιανικόν, Βυζαντινὸν καὶ Μεταβυζαντινόν, ζῶντες πάντοτε καὶ δρῶντες εἰς ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας τοῦ Αἰγαίου.

Τόσον διὰ τὸν ἱστορικὸν ὅσον καὶ διὰ τὸν φιλόσοφον τῆς Ἱστορίας ἐγείρεται ἐδῶ ἓνα τραγικόν, ἀδυσώπητον ἐρώτημα: Ποία θὰ εἶναι δηλαδή ἡ περαιτέρω τύχη τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἐφ' ὅσον οὗτος ἔχει τὰς ρίζας του εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐφ' ὅσον ὁ Ἑλληνισμὸς τώρα διὰ πρώτην φορὰν περιορίσθη εἰς τὴν μίαν ἀκτὴν τοῦ Αἰγαίου καὶ μάλιστα τὴν πτωχοτέραν; Τὸ μέλλον μόνον θὰ δώσῃ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἀδυσώπητον τοῦτο ἐρώτημα. Εἰς τὸ ἐρώτημα ὁμως: διατί οἱ Ἕλληνες περιορίσθησαν εἰς τὴν μίαν ὄχθην τοῦ Αἰγαίου, εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν ἀπάντησις. Ἀπὸ τὴν ἐπισκόπησιν τῶν ἀγῶνων καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας τῆς γειτονίας καὶ τῆς συγκρούσεως μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων συνάγεται σαφῶς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὅλοι οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ ἦσαν ἀγῶνες μεταξὺ ἀμνησμένων καὶ ἐπιτιθεμένων. Ἀμνησμένοι ἐξ ἀρχῆς ἦσαν πάντοτε εἰς τὰς ἐστίαις των οἱ Ἕλληνες καὶ ἐπιτιθέμενοι ἦσαν πάντοτε οἱ Τούρκοι, οἱ ὅποιοι ἤρχοντο ἀπὸ μακρὰν. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἡ συνείδησις αὐτὴ διαπνέει ἀκόμη καὶ τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ '21. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔδωκε κλασσικὴν διάτύπωσιν εἰς τὴν συνείδησιν αὐτὴν, ὅταν εἶπε εἰς τὸν Ἄγγλον ναύαρχον Hamilton, ὁ ὅποιος ἐχαρακτήρισε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ὡς ἀνταρσίαν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ Σουλτάνου, ὅτι ὁ Βασιλεὺς μας, δηλαδή ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, δὲν ὑπέγραψε ποτὲ τὴν παράδοσιν τῆς Πόλης εἰς τὸν Μωάμεθ, συνεπῶς ὅ,τι κάνομεν ἐμεῖς τώρα, εἶναι συνέχεια τῆς ἀμύνης τοῦ Ἀυτοκράτορος. Ἰδοὺ πῶς ἀφηγεῖται τὴν συνάντησίν του μὲ τὸν ἀντιναύαρχον Hamilton ὁ γέρος τοῦ Μοριᾶ:

«Μίαν φορὰν ὅταν ἐπήραμε τὸ Ναύπλιον ἦλθεν ὁ Ἄμιλτον νὰ μὲ ἰδεῖ· μοῦ εἶπε ὅτι πρέπει οἱ Ἕλληνες νὰ ζητήσουν συμβιβασμὸν καὶ ἡ Ἀγγλία νὰ μεσιτεύσει· ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα, ὅτι αὐτὸ δὲν γίνεται ποτέ· ἐλευθερία ἢ θάνατος· ἐμεῖς καπετὰν Ἄμιλτον ποτὲ συμβιβασμὸν δὲν ἐκάναμε μὲ τοὺς Τούρκους· ἄλλους ἔκοψε, ἄλλους ἐσκλάβωσε μὲ τὸ σπαθί, καὶ ἄλλοι, καθὼς ἐμεῖς, ἐζούσαμεν ἐλεύθεροι ἀπὸ γενεὰ εἰς γενεὰ. Ὁ βασιλεὺς μας ἐσκοτώθη, καμμία συνθήκη δὲν ἔκαμε· ἡ φρουρὰ του εἶχε παντοτινὸν πόλεμον μὲ τοὺς Τούρκους, καὶ δύο φρούρια ἦταν πάντοτε ἀνυπότακτα. Μὲ εἶπε: ποῖα εἶναι ἡ βασιλικὴ φρουρὰ του, ποῖα εἶναι τὰ φρούρια; Ἡ φρουρὰ τοῦ βασιλέως μας εἶναι οἱ λεγόμενοι κ λ ε φ τ α ι, τὰ φρούρια ἡ Μάνη καὶ τὸ Σούλι καὶ τὰ βουνά· ἔτσι δὲν μὲ δμίλησε πλέον.»¹

1. Προλεγόμενα Γ. Τερτσέτη εἰς Θ. Κολοκοτρώνη, «Διήγησις Συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς» (Τερτσέτη Ἄπαντα, ἔκδ. Γ. Βαλέτα, τόμ. Γ', Ἀθήναι 1953, σσ. 14 - 15).

Ἀπὸ τὴν σκοπιὰν αὐτὴν καὶ οἱ πόλεμοι τοῦ '12 - '13 καὶ ὁ πόλεμος '18 - '22 τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦσαν ἀμυντικοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἀπάντησις λοιπὸν εἰς τὸ ἐρώτημα, διατί οἱ Ἕλληνες περιορίσθησαν εἰς τὴν μίαν ἀκτὴν τοῦ Αἰγαίου, εἶναι σαφής : Διότι ἀκριβῶς ὑπῆρξαν πάντοτε ἀμυνόμενοι εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐστίας. Ἡθικῶς ὁ ἀμυνόμενος ἔχει πάντοτε τὸ δίκαιον μὲ τὸ μέρος του. Εἰς τὴν Ἱστορίαν ὅμως, ἡ ἠθικὴ καὶ τὸ δίκαιον συγχρότατα, ἂν ὄχι πάντοτε, ὑποχωροῦν πρὸ τῆς ἀνωτέρας ὑλικῆς δυνάμεως καὶ βίας. Διερωτᾶται βεβαίως κανεῖς, διατί ἤδη οἱ Βυζαντινοί, οἱ καὶ τὸ πρῶτον ἀντιμετωπίσαντες τοὺς Τούρκους, δὲν κατώρθωσαν ποτὲ ἀπὸ ἀμυνόμενοι νὰ γίνουν ἐπιτιθέμενοι ; Διότι ἤδη τότε, ἡ ἱστορικὴ μοῖρα εἶχε ρίψει τοὺς κύβους τῆς, ἀπὸ τότε οἱ Ἕλληνες ἔχοναν συνεχῶς τὰς ἐστίας των καὶ τὰς πατρίδας των. Οἱ ἀγῶνες ὑπῆρξαν πάντοτε σκληροὶ καὶ ἀπεγνωσμένοι καὶ ὅμως οἱ Ἕλληνες ἔχοναν πάντοτε τὰς πατρίδας των. Ἐνας βεβαίως λόγος δι' αὐτὸ εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν πάντοτε ὀλιγώτεροι. Καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀκμὴν αὐτῆς, καὶ κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν, ὁ ἀριθμὸς τοῦ ὄλου Ἑλληνισμοῦ δὲν ὑπερέβη τὰ 15 ἑκατομμύρια. Ἔτσι διὰ τοῦ ξίφους των οἱ Τοῦρκοι κατέκτησαν τὰς πατρίδας τῶν Ἑλλήνων. Ἐξ ἄλλου οἱ Τοῦρκοι, ἀπὸ τῆς κατακτητικῆς σκοπιᾶς των βλέποντες τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων μέχρι σήμερον, λέγουσιν ὅτι ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαμεν οἱ πρωταίτιοι τῆς καταστροφῆς τῆς αὐτοκρατορίας των, ἡ ὁποία ἔφθανε ἀπὸ τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν μέχρι τῆς Μεσευρώπης. Καὶ εἶναι πράγματι γεγονὸς ὅτι ἡ τουρκικὴ αὐτοκρατορία ἀποσυνετέθη κυρίως καὶ πρωτίστως ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς σειρᾶς τῶν ἀγῶνων ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Τὰ κτυπήματα τῶν Ἑλλήνων ἐθανάτωσαν τὸν μέγαν ἀσθενῆ τοῦ Βοσπόρου, ὅπως ὠνομάζετο ἤδη πρὸ τοῦ '21 ἡ τουρκικὴ αὐτοκρατορία.

Ὁ μόνος τρόπος ἐπιβιώσεως ἐκ τῆς συντριβῆς τῆς αὐτοκρατορίας των ἦτο νὰ γίνουν καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐθνικὸν κράτος, καὶ τοῦτο ἀκριβῶς ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε κατὰ ἀδυσώπητον τρόπον ὁ Κεμάλ, βοηθούμενος πρὸς τοῦτο καὶ ἀπὸ τοὺς συμμάχους τῆς Ἑλλάδος. Ὡς ἐθνικὸν κράτος οἱ Τοῦρκοι ἐξηκολούθησαν τὸν διωγμὸν καὶ τὴν ἐκρίζωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος σήμερον ἀριθμεῖ ὀλίγας χιλιάδας ψυχῶν, ἐνῶ ἀκόμη πρὸ δέκα ἐτῶν, ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἐπλησίαζε τὰς ἑκατὸν χιλιάδας ψυχῶν. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἕλληνες, ὡς ἐθνικὸν κράτος, ἐτήρησαν πάντοτε τὰς συνθήκας καὶ δὲν ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους τῆς Θράκης. Ἡ ἐκρίζωσις ὅμως τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅσον καὶ ἂν ἱκανοποίησε τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ τὸν φανατισμὸν τῶν Τούρκων, εἶναι βέβαιον ὅτι ἐδημιούργησε διὰ τοὺς Τούρκους μέγα κενόν, τὸ ὁποῖον δυσκόλως εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναπληρωθῇ. Τὸ κενὸν τοῦτο εἶναι συνειδητὸν εἰς τὸν

τουρκικὸν λαὸν καὶ τοῦτο διότι, μέχρι τῆς ἐκκριζώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, παρὰ τὰς πιέσεις καὶ τοὺς κατὰ μέρος διωγμούς, Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι συνυπῆρχαν καὶ συνειργάζοντο εἰς τὰς αὐτὰς ἐστίαις. Τὸ δημιουργηθὲν τοῦτο κενὸν οἱ Τοῦρκοι προσπαθοῦν νὰ τὸ καλύψουν προβάλλοντες ἐντόνως τὸν ἔθνισμόν των, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀντὶ νὰ καλύπτῃ, ἀποκαλύπτει ἔτι μᾶλλον τὸ κενόν. Καὶ ὅμως ἡ αὐτοσυνειδησία τῶν Τούρκων ὄχι μόνον δὲν θὰ ἐμειοῦτο, ἀλλὰ θὰ ἐξυψώνετο, ἂν ἀπεφάσιζαν νὰ ἀνοίξουν τὰς πύλας τῆς χώρας αὐτῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας διὰ μίαν ἐλευθεράν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ τῶν δύο λαῶν καὶ μίαν ἐλευθεράν διακίνησιν ὄλων τῶν ἀγαθῶν. Τὰ κλειστὰ κατ' οὐσίαν σύνορα δὲν εἶναι λύσις τῶν προβλημάτων ποῦ ἀπασχολοῦν τοὺς δύο λαούς, οἱ ὅποιοι μάλιστα συμβαίνει νὰ συνδέωνται καὶ διὰ συμμαχίας ἔναντι κυρίως τοῦ κινδύνου, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀπειλεῖ ἀμφοτέρους ἀπὸ βορρᾶ, δηλαδὴ τῆς πλημμύρας τοῦ σλαβισμοῦ.

Σκέπτομαι ἐπίσης τὴν στιγμὴν αὐτήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀκριβῶς στρέφομεν τὴν μνήμην ἡμῶν πρὸς τὴν ἐθνικὴν τραγωδίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πόσον θὰ ἀπάλυνε τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων Μικρασιατῶν, ἀλλὰ καὶ ὄλων τῶν Ἑλλήνων, καὶ πόσον θὰ ὕψωνε τὸ γόητρον τῶν Τούρκων ἔναντι ὄλων τῶν χριστιανικῶν λαῶν τοῦ Κόσμου, ἂν οἱ Τοῦρκοι ἀπεφάσιζαν νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τοὺς Ὁρθοδόξους χριστιανούς τὸν Ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὥστε νὰ δύνανται νὰ προσέλθουν ἐκεῖ διὰ νὰ λατρεύσουν καὶ νὰ προσκυνήσουν τὸν Ἱδρυτὴν τῆς θρησκείας των καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι ἀφιερωμένος ὁ μέγας οὗτος ἑλληνικὸς ναός. Εἶναι ἀδύνατον νὰ μαντεύσῃ κανεὶς τί θὰ ἐπηκολούθει, ἂν συνέβαινε ἓνα τόσον συγκινητικὸν γεγονός. Φαντάζομαι ὅμως ὅτι τοῦτο θὰ ἦτο ἡ ἀφετηρία μιᾶς σειρᾶς γεγονότων, τὰ ὅποια θὰ ὠδήγουν κατ' ἐθθεῖαν εἰς τὴν ἐξομάλυνσιν ὄλων τῶν διαφορῶν τῆς συγκεκριμένης ἱστορικῆς στιγμῆς μεταξὺ τῶν δύο λαῶν. Φαντάζομαι ἀκόμη ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ κατελαμβάνοντο ἀμέσως ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ συνωδεύετο καὶ ἀπὸ ὠρισμένης θετικᾶς ἀντιδράσεως, ὅπως π. χ. ἡ ἕδρυσις ἐδρῶν τῆς τουρκικῆς γλώσσης εἰς τὰ ἑλληνικὰ Πανεπιστήμια, διότι δὲν εἶναι βεβαίως νοητὸν δύο λαοί, τοὺς ὁποίους ἡ μοῖρα συνέδεσε καὶ ἐχώρισε μὲ τόσους ποταμοὺς αἵματος νὰ μὴ γνωρίζουν ὁ εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἄλλου. Καὶ ἀφήνω τὴν φαντασίαν μου νὰ προχωρήσῃ καὶ εἰς ἄλλα θετικὰ βήματα τῆς πνευματικῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, τῆς μεταφράσεως ἔργων λογοτεχνικῶν ἀπὸ τὴν μίαν γλῶσσαν εἰς τὴν ἄλλην καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς ὄλων τῶν πνευματικῶν προϊόντων μεταξὺ τῶν δύο λαῶν. Ὅταν σκέπτεται κανεὶς τὰς σχέσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, πρέπει νὰ ἔχῃ πάντοτε κατὰ νοῦν, ὅτι οἱ πρωταγωνισταὶ τῆς συγκρούσεως μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, ἡ ὁποία καὶ ὠδήγησεν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δηλαδὴ

ὁ Βενιζέλος καὶ ὁ Κεμάλ, κατέληξαν εἰς ὑπογραφήν συνθήκης φιλίας μεταξὺ τῶν δύο λαῶν καὶ τοῦτο διότι ἐσυνειδητοποίησαν, αὐτοὶ πρῶτοι, ὅτι ὑπάρχουν κοινὰ καὶ ἀμετακίνητα συμφέροντα ζωῆς μεταξὺ των. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἄλλη ὁδὸς ἀπ' αὐτήν.

Ὅμως ἡ φιλία πρέπει νὰ εἶναι εἰλικρινῆς καὶ ὄχι μονομερῆς. Θὰ ἀναφέρω ἐδῶ ἓν μόνον παράδειγμα. Πόσον ἐτραυματίσε τὰ συναισθήματα φιλίας τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους τὸ γεγονός ὅτι πέρυσι οἱ Τοῦρκοι ἐκλείσαν τὴν Ἱστορικὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης, τὸ φυτώριον τοῦτο τοῦ Ὁρθοδόξου ἱερατείου ὅλης τῆς Ἀνατολῆς. Πόσον ἐξ ἄλλου θὰ ἐτραυματίζε τὰ συναισθήματα φιλίας τῶν Τούρκων πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ἂν ἡμεῖς, ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τῶν Τούρκων, ἐκλείομεν τὸ ὑφ' ἡμῶν ἰδρυθὲν τουρκικὸν γυμνάσιον ἐν Θράκῃ. Παρόμοια θέματα πιστεύω ὅτι θὰ ἐπρεπε νὰ τὰ ρυθμίξῃ ἡ πνευματικὴ ἡγεσία τῶν δύο λαῶν. Δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ ὅτι ἡ τουρκικὴ πνευματικὴ ἡγεσία θὰ ἐπρότεινε τὴν κατάργησιν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, ὅπως δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ, ὅτι ἡ πνευματικὴ τουρκικὴ ἡγεσία θὰ ἐπίστευε ποτὲ ὅτι συμφέρει τὴν χώραν τῆς νὰ θιγῇ καθ' οἰονδήποτε τρόπον ὁ μέγας θεσμὸς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁ ὁποῖος τόσῃν πνευματικὴν ἀκτινοβολίαν ἀνὰ τὴν Οἰκουμένην ἐκπέμπει, τόσα βλέμματα πιστῶν πρὸς ἑαυτὸν ἐλκύει καὶ τόσας καρδίας χριστιανικὰς ἀνὰ τὸν Κόσμον συγκινεῖ. Τοῦναντίον πιστεύω ὅτι, καὶ κατὰ τὴν γνώμην τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας τῆς Τουρκίας, τὸ Πατριαρχεῖον ἀποτελεῖ μέγα πνευματικὸν καὶ ἱστορικὸν Κέντρον, τὸ ὁποῖον καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν προσφέρει πολλά. Θὰ ἦτο δὲ μέγα πολιτικὸν σφάλμα, ἂν καθ' οἰονδήποτε τρόπον, ὅπως ἠκούσθη προσφάτως ἐκ διαφόρων πλευρῶν, ἐθίγετο τὸ πνευματικὸν καὶ ἱστορικὸν τοῦτο Κέντρον. Καὶ ὁμοῦς ἰδοὺ ὅτι ἐμμέσως, διὰ τῆς καταργήσεως τῆς Ἱερᾶς Σχολῆς τῆς Χάλκης, θίγεται αὐτὸ τοῦτο τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Τὴν στιγμὴν αὐτήν, καθ' ἣν τόσον ὀδυνηρὰ συναισθήματα περισφίγγουν τὴν ψυχὴν ἡμῶν καὶ καθ' ἣν τελοῦμεν τὴν μνήμην μιᾶς μεγάλης Ἐθνικῆς τραγωδίας, τολμῶ νὰ ὑψώσω τὴν φωνήν μου καὶ νὰ εἶπω εἰς τοὺς Τούρκους: Φίλοι Τοῦρκοι, ἡ κατάργησις τῆς Ἱερᾶς Σχολῆς τῆς Χάλκης δὲν ἀποτελεῖ ἐνίσχυσιν τοῦ γοήτρου τῆς χώρας ὑμῶν οὔτε τόνωσιν τοῦ ἐθνισμοῦ ὑμῶν, ἀλλὰ σκοταδισμὸν ὀλοκληρωτικῆς μορφῆς. Ἄρατε λοιπὸν, φίλοι Τοῦρκοι, τὰς Πύλας τῆς Ἱερᾶς Σχολῆς τῆς Χάλκης».

★

Ὅμιλῶν ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Γ. Ε. Μυλωνᾶς**, λέγει τὰ ἐξῆς:
«Κύριε Πρόεδρε,

Ἡ σημερινὴ ἑκτακτος συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἀνάμνησιν γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἀφ' ἑνὸς μὲν καμπὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ΠΑΑ 1972